

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ
**Sivil Toplum Kuruluşları
Eğitim ve Araştırma Birimi**

**Kültür, Kültürel Kimlik ve Kültürel Haklar
Prof. Dr. Aydın Uğur**

**Sivil Toplum ve Demokrasi
Konferans Yazıları no 9, 2004**

Yayına hazırlayan: Arzu Karamani

Aydın Uğur: Hoş geldiniz. Galiba bu bizim ikinci dönemimiz, sizin de beşinci gününüz. Beş gün zarfında, sivil toplum etrafında bir sürü tartışma yapmışsınız, kavramları elden geçirmişsinizdir. Ben doğrudan sivil topluma girmeyeceğim, bazen gireceğim. Yani ana merceğimde sivil toplum olmayacak, ama sivil toplumu üreten bir başka dinamikler içinde durmaya çalışacağım. Kültür, kültürel kimlik, kültürel hak ve kültürler arası diyalog gibi bir şey etrafında dolaşacağım; çoğulcu demokrasi, günümüzdeki deyimleriyle çoğul kimlikler, "multiculturalisme/çok kültürlülük" meselelerine gireceğim.

Burada usül, galiba konuşan kişinin dümdüz devam etmesi, sonra tartışma yapmak. Ben, izin verirseniz, bir saat kadar, önce üstünde duracağımız şeyleri masaya koymak istiyorum. Ondan sonra karşılıklı diyalog içinde götürürüz.

Kültür, kültürel haklar, kültürel kimlik diyoruz; aslında bunların hepsi, son üç-beş yıldır günlük hayatımız içinde sıkça kullandığımız deyimler. Sizler de aktivist olduğunuz için, bunlarla yatıp kalkıyorsunuz. Ama çoğumuz geriye dönüp bunların altını eşelemiyor. Örneğin size bir soru: Kültür, belli ki yabancı dillerden bize gelmiş bir sözcük, yabancı dillerde de hâlâ yaşıyor. Tek bir anlam kabuğu yok, üç beş tane var. Bir anlam kabuğu, en eski kullanımıyla var; "agriculture" yani tarım. Balık yetiştirmek dendiğinde "psyculture" deniyor, bostancılık dendiğinde "viviculture" deniyor. Buradaki "culture", ta 15. yüzyıldan gelen bir kavram. Peki "kültür"ün Türkçe'deki karşılığı nedir?

Katılımcı: Ekin.

Aydın Uğur: Ekin. Bu lafı duymamış olanınız var mı? **(Yok)** Peki, o halde ekin lafını herhangi bir kağıda hayatında üç kere yazmış olanınız var mı?

(Bir kişi el kaldırıyor.)

Aydın Uğur: Bir kişi...

Katılımcı: Üç kere üst üste mi, yoksa...

Aydın Uğur: Hayır, hayatında ekin lafını üç kez yazan var mı?

Katılımcı: Bulmacada yazmıştım.

Aydın Uğur: Bulmacada yazdın. Demek ki ekin sözlükte var ama, gündelik hayatımızda yok. Peki, kültüre denk gelen, bildiğiniz başka bir sözcük var mı? Bir zamanlar kullanılmış da, sonra rafa kalkmış olan...

Katılımcı: Bir dönem TDK bir şeyler yapmıştı ya, biz onlara çok gülerdik.

Aydın Uğur: İşte onların bulduğu, ekindi.

Katılımcı: Otobüs yerine "çok oturgaçlı getirgeç" falan...

Aydın Uğur: Yok, öyle şeyler söylemiyorlardı, o kadar da değillerdi.

Katılımcı: "Yaptırım"...

Aydın Uğur: Yaptırım ne?

Katılımcı: Kullanıyor muyuz? Ama var.

Aydın Uğur: "Yaptırım"ı çok kullanıyoruz. "Yaptırım"ın başka deyimini bilmezsin ki sen.

Katılımcı: Niye? "Müeyyide"yi biliyorum.

Aydın Uğur: Peki, şimdi "müeyyide"yi bilenler elini kaldırsın. **(Birçok kişi elini kaldırıyor)** Peki, ama bilmeyenler var. "Yaptırım"ı bilmeyen elini kaldırsın. **(Herkes kaldırıyor)** Nurhan Hocam dışında bilmeyen yok! **(Gülüşmeler)**

Her halükârda, Ziya Gökalp'ten kalma "hars" diye bir başka bir laf var. Lise yıllarından hatırlayacaksınız, "hars ve medeniyet ayrımı"... İşte "hars", Ziya Gökalp tarafından 1910'larda başlayan süreçte, 20'lerde filan ortaya atılmış bir kavram, sadece meslekten olanların hatırladığı bir laf. Ekin, anladığım kadarıyla sadece bulmaca yapanların kullandığı bir sözcük. Elde kalan, yabancı dilden çeviri olan "kültür". Şimdi bu durum herhalde bir şeylere işaret ediyor. Peki kültür ne demek, onun altını açmaya çalışalım.

Katılımcı: Kültür, insan topluluğunun oluşturduğu maddi ve manevi değerlerin tümü.

Aydın Uğur: Maddi ve manevi değerlerin tümü. Bu söylediğiniz, aslında kültürün üçüncü, dördüncü dönemde kazandığı anlam kabuğu. Birinci dönemki...

Katılımcı: Özür dilerim böldüm; kültürü bir çatı olarak düşündüğümüzde, gelenek ve görenekler, yerel özellikler, bir halkın yemekleri...

Aydın Uğur: Maddi, manevi bütün değerler...

Katılımcı: Her şey...

Aydın Uğur: Şimdi bu söylediğiniz, üçüncü dönem veya üçüncü kademe anlam kabuğu. Çünkü farkındaysanız "agriculture"da yemek yok, yani var ama, tam da bu anlamda değil; balık yetiştirme, ot, nebat, tahıl yetiştirme anlamındaki 15-16. yüzyıl ifadesi. Sonra büyüyecek ve gelişecek, zihinlerin yetiştirilmesi anlamına gelecek. Sonra bir millet diyecek ki: "Zihinlerin yetiştirilmesi ama, bir perspektif içinde yetiştirilmesi, bir yere doğru yetiştirilmesi." Bunu diyenler Fransızlar. Onlar 17. yüzyıldan itibaren "kültür" diyecekler, "kültürlü olmak" diyecekler. 1600'lerin sonundan

başlayıp, 1700'lerin ilk çeyreği içinde, bütün kavramların ilk nüvelerinin konduğu dönemde kültür, yüksek bir şey olarak algılanmaya başlanacak. Bir perspektif içine konulacak, bir ilerleme fikriyle eşleştirilecek. Yani kültürlü adam, bir önceki dönemdeki gibi sadece güzel sanatlardan, ince işlerden anlayan adam olmaktan çıkacak; kültür, yüksek bir şey haline gelecek. Tabii bunlar işi yüksek bir şey haline getirdiklerinde, etraflarına dönüp bakacaklar, "bu mahallenin en kültürlüsü kim?" diyecekler. Cevap, "tabii biz Fransızlar" olacak. Dolayısıyla Fransızlar o sırada herkesin tepesini attırarak. Hepiniz "romantizm" diye bir laf bilirsiniz. Romantizm, aslında Almanların huylanıp, Fransızlara gıcık olmasının akımıdır. Çünkü Fransızlar o kültür dedikleri, ilerleme dedikleri, evrensel doğrular dediklerinin arkasına düşüp, herkese yaymaya çalışırken, "tek doğru" meselesini vurgularken, aslında farkına varmadan başka bir operasyon yapmış oluyorlar.

O tek doğruyu vurgulamaktan kastım ne? Aslında hepimiz bu kastımı aklınızda yaşıyorsunuz. Çünkü sizler için de doğru bir tanedir. İki kere iki kaç eder? Dört, değil mi? Beş etmez, üç de etmez, dört eder. Onun gibi evrensel doğru da, her zaman ve her coğrafyada tek olan doğru. Onun üzerine bir Batı uygarlığı kurulmuş. "Rasyo" yani akıl üzerinden kurulu evrensel doğrular, bilimsel; çünkü "iki kere iki dört", bilimsellik içeriyor. Daha basit bir örnek, "su, deniz seviyesinde 100 derecede kaynar". Şimdi bu Japonya'da da kaynar, Kamçatka'da da kaynar, Ohio'da da kaynar. Ohio'da 1610'da da kaynardı, 2020'de Kamçatka'da da kaynayacak değil mi? Farklı sular, farklı yerlerde farklı kaynar, olmaz. Ha, halbuki eskiden kaynıyordu. Nasıl kaynıyordu? Mesela Osmanlı saati farklıydı, takviminiz ve yazınız farklıydı. Günü bölümleniz farklıydı.

O bilimsellik, rasyonel olma hikâyesi yavaş yavaş yaşam tarzlarına da sarktı. Mesela şu anda biz bu heyeti böylece alıp, İtalya'ya götürür koyarsak ve kimse yadırgamazsa, bu şunu gösterir; siz hepimiz, o evrensel doğru diye yola çıkan büyük sürecin sonunda, evrensel pabuç, evrensel pantolon, evrensel saç biçimi, evrensel yüz ifadesi taşıyan insanlar haline geldiniz. Batı kültürü, bu evrensellik fikriyle, insanlık tarihinde ilk kez bütün halkları, bütün toplumları benzer bir noktaya getirebildi, inanılmaz düşünsel, teorik bir makine gibi. Tabii o düşünsel teorik makinanın arkasında, burjuvazi diye toplumsal bir sınıf vardı, birtakım menfaatler vardı. Bir de, kapitalizm adında acımasız, eşitsiz müthiş bir ilişkiler bütünü keşfetti.

Endüstri adlı yol yordamla birleştirdi. Endüstri denilen yol yordam, kapitalizm adlı rejim, burjuvazi adlı sınıf, rasyonallite, sonuçta, "bizi alın götürün İtalya'ya, İtalyanları alın getirin buraya, hepsi aynı" noktasına getirdi. İşte tek bir evrensellik hikâyesi, üçüncü kademede kültür dediğim zaman, Fransızların gönderme yaptıkları bakışın çocuğu; ilerleme, tek evrensellik vs.

Dedim ya, huylandırdı Fransızlar herkesi. Şimdi de mesela daha çok İslami kesimlerden gelen bir tedirginlik var; bu evrensellik, demokrasi, acaba yalan dolan mıdır, sadece Batı'ya mı özgüdür? Bizim kendi değerlerimiz yok mu? Yoksa bu bir emperyalizmin yeni bir numarası mı? Bunun gibi bir rahatsızlığı ilk duyanlar Almanlar oldu, belki de romantikler. Çünkü romantikler şöyle diyecekler: Bu söylenen laf, yani her şeyin bir tane doğrusu olduğu, kültürün evrensel olduğu, en kültürlünün de Fransız olduğu lafı ayıp bir laf. İnsanlığa aykırı bir şey. Bu Fransızlar zaten böyledir." Oysa, bizde pek bilinmeyen Herder (Johann Gottfried von Herder) diye çok önemli bir düşünür var, -Montesquieu'ler, Voltaire'ler, Jean-Jacques Rousseau'lar, yani Aydınlanma geleneği bilinir, ama buna tepki duyan gelenek pek bilinmez- "Böyle bir bakış, insanlığın zenginliğine tepkidir. Bir tanesi kültür de, diğerleri barbarlık, ilkellik filan değildir. Her milletin, her 'folk'un, her halkın kültürü kendine. Pigmelerin de bir kültürü vardır, Japon'un da, Fransız'ın da bir kültürü vardır; yani yeryüzünde ne kadar halk varsa o kadar kültür vardır." diyecek. Sonra biz o lafı alacağız, arkadaşınızın demin söylediği şekilde sokacağız ve sosyoloji kitaplarında "kültür dediğiniz, bir insan grubunun maddi manevi ortaklaşa paylaştığı değerlerin bütünüdür" diyeceğiz.

Herder'le birlikte kültür, o yüksek tahtından alındı ve "Pigmelerin de var, Japonların da var, Türklerin de var" diye daha sosyolojik bir temele getirildi. Dolayısıyla kültür, en azından burada gördüğümüz gibi dört kademe gitti. Tabii bir de şu durum var; aslında çaktırmadan hepimizin kullandığı, ama şimdi örnek verince hepimizin topluca küçümseyeceği, oysa benim çok önemseydiğim bir "Harika Avcı durumu" var. Harika Avcı önemli bir demecinde dedi ki: "Ben kültürlü bir koca arıyorum." Şimdi, buradaki kültür hangisi?

Katılımcı: Kültür daha çok entelektüellik anlamında, yani çok okuyan, çok araştıran, her konuda bir fikir sahibi olan...

Aydın Uğur: Harika böyle bir koca mı istiyor? Yani çok okuyan, çok yazan... Harika böyle bir koca istemiyor. Harika'nın söylediği tam bu değil.

Katılımcı: Popüler...

Aydın Uğur: Popüler demiyor, kültürlü diyor. Harika'nın kocası nasıl?

Katılımcı: İnce zevklerden tat almasını bilen bir adam oluyor herhalde.

Aydın Uğur: Yani, lokantaya girdiğinde baş garsona nasıl gülümseyecek, çatal-bıçakları karıştırmayacak, hangi şarapla ne yenirmiş, onu bilecek, sonra şiiirle kılavuz kitaptaki bilgileri ayırt edebilecek kadar derin bilgisi olacak filan.

Katılımcı: Bir de zengin olacak.

Aydın Uğur: E, kültür dediğin zaten bir zenginlik değil mi? Harika'nın söylediği, aslında hepimizin gündelik hayatta kullandığı kültür. Hani dizilerde de var ya, "her şeyin başı eğitim". O eğitimden geçeceksiniz ve sonunda kültürlü olacaksınız. O kültürlülük aslında herhalde yüksek bir şey değil. Her şeyden bir parça anlamak; çünkü Harika'nın kocası, mesela Mozart çaldığında, "Aa, bu Köchel 312 bilmem ne kuatoru" dese, bir seferinde ilgiyle bakar, ama üçüncüde sıkılır ve kocayı boşar. Dolayısıyla kocası Mozart'ın eserlerinin adlarını filan bilmeyecek. Bu şarap şu, şu, şu, diye bilse, yine sıkıcı. Kocası fazla bir şey bilmeyecek aslında; fakat sosyal ortamlarda façayı çizdirmeyecek, hikâye bu. Fransız'ın aslında kültür dediği, birazcık da böylebir şey; yani gündelik sosyal ilişkilerde façayı çizdirmeden idare eden adam.

Ama son yıllarda dendi ki, kültür lafı iyi de, bir sakatlığı var. Herder'in elinden geçip, sosyolojinin 19. yüzyılın sonlarında formüle ettiği, kitaplarda "bir topluluğun maddi manevi değerlerinin bütünü" diye okuduğumuz lafta bir sakatlık var. O sakatlık nerede? Şimdi elimde bir sepetim var diyelim, sizler de o sepete unsurlar koyacaksınız. Gelin, bir Japon kültürü yapalım sizinle; elimdeki sepetime ne koyuyorsunuz?

Katılımcı: Çay töreni.

Aydın Uğur: Peki.

Katılımcılar: Muhafazakarlık... Fotoğraf makinesi... Kimono... Çalışkanlık... Harakiri... Aileye sadakat... Disiplin... Şövalyelik...

Aydın Uğur: Bazılarınız Şinto da diyebilir, onların dini... Peki... Şimdi bu sepeti alalım, Tokyo'da dolaşalım; sizin Japonunuz şöyle bir şey: Ailesine sadık, son derece

disiplinli, arada bir ortalıkta kimonosuyla dolaşıyor, tören yaparak çay içiyor ve sonra arada bir de kendi kendine harakirisini yapıyor! Böyle bir Japonumuz var elimizde. Oysa, belgeselleri izliyorsanız, günümüz Japonlarının bununla pek alakası yok gibi. Golf oynanıyor, aileye sadakat madakat hak getire, gözlerini çektiriyorlar, geysaları onlar da bizim kadar biliyorlar, kimono olağanüstü pahalı, tıpkı, sizin üç-etek almaya kalktığınızda başınıza gelecek olanın aynısı onların başına geliyor, böyle bir durum var. Bugün yaşayan Japon'un bunlarla alakası yok artık; ama Japon kültürü orada duruyor.

Aynı şeyi şimdi Türk kültürü için yapmaya kalksak, başınıza aynı durum gelecek. Kürt kültürü için de aynısı geçerli; çünkü bu tür bir milli değerler bütünü, durağan bir şeyi tarif ediyor. Oysa biz hayatımızdan biliyoruz ki, bu namert durmuyor! Hele çağdaş yaşam, müthiş bir hızla transformasyon gösteriyor. Dolayısıyla böyle bir sepet tarifi, yani çay bardağı, intihar bıçağı, tören elbisesi, sadakat gibi statik ve durağan unsurları, değerleri bir araya getirip yapılan kültür tarifleri, dinamiklik ve değişimi içermiyor.

Sosyal bilim çevreleri "peki o zaman anlamak üzere ne yapacağız" diye düşünmeye başladı ve aşağı yukarı son 40-50 yıldır, daha belirgin bir şekilde son 30 yıldır, kültürün "maddi-manevi değerler bütünüdür" tarifi bir kenara atıldı. Tabii baştan aşağı yanlış değil, ama yeterli değil. Peki onun üzerine ne dendi? Dendi ki, kültür dediğiniz şey esasen anlamla ilgili bir şey; yeryüzüne anlam kazandırmak, mana vermekle ilgili bir şey. Kültür dünyası "ben kimim, nereden geldim, nereye gidiyorum, öteki kim" sorularının yanıtından üreyen bir dünya. Bu sorular olmadan, kültür jeneratörü olmuyor; ben kimim, burası neresi, niye buradayım, nereye gidiyorum, o kim gibi soruların ürediği bir yer. O zaman burası, anlamın, mananın esas olduğu bir yer. Kültür, "anlamın değiş tokuş edildiği ortam" dendi. Bireylerin toplumdaki anlamları ürettikleri, değiş tokuş ettikleri bütün etkileşim anları ve süreçleri, bunlardan oluşan o düşünsel espas, mekân, kültür diyebileceğimiz yer. Esasen kültür, bireyler arası bir alışveriş. Kültürler arası alışveriş öncesi bir adım bu. Sonuçta kültür dediğimiz şeyin avucumuzla yakalayabileceğimiz, izleyebileceğimiz, "hah işte" diyebileceğimiz yeri, kimliklerde oluyor. Kimlik derken, ben bir ayırım yapacağım, o da şu: Literatüre baktığımız zaman iki tür kimlik var. Bir psikolojinin tartıştığı kişilik-kimlik hikâyesi var. Ben ondan bir yukarıdaki noktaya sıçrayacağım, kolektif kimlikler noktasına,

toplumsal kimlikler noktasına... Toplumsal kimlikler de esasen size ait olan bir şey değil. Yani siz, sandığınız gibi bir toplumsal kimliğe ait filan olmuyorsunuz. Tersine bir durum var. "Biz" dediğiniz bir şeyler oluşuyor ve siz onlara ait olduğunuzu düşünüyorsunuz. Sizin tabii bir kimliğiniz var, ama kimlik operasyonu sizinle başlamıyor. Bir şeyler var, bakıyorsunuz, "ben de..." diyorsunuz. Dolayısıyla kimlik dediğiniz şey, bir aidiyet beyanı; siz ona katılıyorsunuz, o size pek katılmıyor. Anlatabildim mi operasyonu?

Katılımcı: Oradan geldiğiniz için ona katılıyorsunuz.

Aydın Uğur: Pek o kadar değil; bu dediğini doğrulayan bir-iki istisna var, ama onun dışında tam öyle değil. Niye? Senin dediğin "oradan gelmek", bir öz olduğunu söylüyor. Bu toplumsal kimliklerde bir öz var, değil mi? Ve o öz sende de varsa, işte o zaman o toplumsal kimliğin içinde yer alıyorsun. Oysa demin gördük, bu öz dediğim hikâye tarihe dayanmıyor, bir kere durmadan değişiyor. İkinci bir şey; kimlik dediğin bir aidiyet beyanı dedim ya, bu hepimizin bildiği bir şey, toplumsal kimlik "ben" demiyor "biz" diyor. "Ben"i de o "biz"ın bir parçası olarak algılıyor. Benim "biz"i oluşturabilmem için mutlaka "biz"çileyin olmayan birisi lazım. Ortalıkta bizçileyin olmayan birisi yoksa, "biz" oluşamıyor. Ne demek istediğimi açıklayayım; mesela bir toplumsal kimlik olarak aramızda "başından kıl çıkan biz" kategorisi var mı? İnsanlar arasında yok. Eğer "başından kıl çıkmayan" bir insan kategorisi olsaydı, o zaman "başından kıl çıkan biz" kategorisi oluşurdu. Değil mi?

Katılımcı: Ama hocam, galiba "başından seyrek kıl çıkan" kategorisi var.

Aydın Uğur: Biz ona genellikle "kel" diyoruz! Ama doğuştan hiç çıkmayana diyoruz. Sende var altta, bak...

Böyle herhangi bir kategorinin oluşabilmesi için, mutlaka bir "öteki" olması lazım. Çünkü siz, "biz"i tarif ederken ötekine göz ucuyla bakıyorsunuz, ona göre "biz"i koyuyorsunuz. Örneğin beyaz derililiği nasıl söylüyorsunuz, çünkü ortalıkta beyaz olmayan var. Yoksa aklınıza gelmez. Çift gözlüler diye bir kategoriniz var mı? Yok. Ortalıkta üç gözlüler olsaydı, iki gözlüler diye "biz"leriniz olurdu. Tabii hepimiz o en büyük grubun -çünkü biz her zaman neye dahil olursak, en büyük odur- kahraman üyeleri olurduk. Ama ortalıkta üç göz olmadığı için, iki gözlüler kategorisi yok. Dolayısıyla kimlik dediğiniz, her zaman mutlaka önce göz ucuyla "biz" olmayanları kuruyor, sonra "biz"i kuruyor, ya da aynı anda ikisini kuruyor. Ortalıkta üç göz varsa,

o göze bakıyor, bir de aynaya bakıyor, "hımm" diyor, üç gözlüler, iki gözlüler; "biz", iki gözlüler... "En büyük iki göz" oluyor.

Şimdi kimlik, "öteki"ne göz ucuyla bakarak oluşan bir şey, bir de zaman içinde geliyor. Öte yandan biliyoruz ki bizim refleksimiz, aslında bir öze dair düşünmek; bir kimliğin içine dahilsek, o toplumsal kimliğin bir özü var da ondan. "Bende ötekilerle paylaştığım bir öz var, onun için parçasıyım" diyorum ve bu da genellikle bir tane oluyor. Yani bir adamda üç tane kimliğe, ağırlıklı olarak "ne oluyoruz?" diye tepki verebiliyoruz. Bunun nedeni, belki bu kimlik muhabbetinin en belirgin halinin -belki şimdi demagoji yapacağım ama- kimlik cüzdanı olarak sizin cüzdanlarınızda dolaşması. Bir adamın kimlik cüzdanı kaç tane olur? Bir tane olur. Kim verir onu? Ulus-devlet verir. Siz bir yerin yuttaşıysanız size bir tane kimlik verirler. Onun üstünde bir de numaranız vardır. Kimse de size "kimlikleriniz ne" diye sormaz, "kimliğin ne" diye sorar. Siz de, soru bir tane geldiği için hem şu, hem bu demeyi aklınıza getirmezsiniz. "Nesin sen" derim, Türk'üm veya Kürt'üm, Müslüman'ım diye cevap gelir. Karşıdan gelenin hangi kategorilerin içinde düşündüğünü gözünden anlarsınız. Dolayısıyla bir taneyi öne koyarsınız. Oysa hayat bu kadar basit değil. Modüler olarak yaşadığımız bir hayatta, hiç de öyle tek kimlik içinden yaşanmadığını biliyoruz. Ne demek istediğimi biraz açayım: Bundan bir hafta önce Gümölcine'de Dilek Habib'le tanıştım. Dilek, otuz yaşlarında, sarışın, uzunca boylu birisi. Batı Trakya'da, Gümölcine'nin dahil olduğu Evros vilayetinde halkla ilişkilerden sorumlu bir kişiydi. Ana dili Türkçe, dini Müslüman, Yunan vatandaşı bir kızcağız... Kimlik meselesi yüzünden başına epey zorluklar gelmiş. Önce ailesiyle birlikte Almanya'da çalışıyormuş, babası oradaymış. Sonra gelmiş, kiminle evleneceği konusunda sorunlar olmuş, okulda sorunlar olmuş. Babası Almanya'da çalışırken, Dilek de ortalıkta dolaşırken, "kimsin?" diye sorulduğunda Dilek, ne diyordu sizce?

Katılımcı: Türküm diyordu herhalde.

Aydın Uğur: Dilek, Almanya'da işçi olarak çalışırken Yunanistan'dan gitmiş Avrupa vatandaşı olarak. Türküm diyordu öyle mi? Dilek onu yapmıyor. Yani Dilek öyle tersten gitmiyor, düzden gidiyor; Yunanlıyım diyor. Çünkü Yunan vatandaşı, o yüzden orada sorunsuz çalışabiliyor. Bursa'ya gittiği zaman da herhalde ben Yunanlıyım diyecek hali yok. Sorduklarında ne diyecek? Müslümanım, Türküm diyecek. Vilayetteyken ne diyecek? "Ben geldim, Müslümanım, hadi bakalım" demeyecek.

Yunan vatandaşı olarak geldim diyecek. Şimdi bu Dilek Türk'üm diyor, Müslüman'ım diyor, Yunanlıyım diyor; bu Dilek her tarafa mı yalan söylüyor? Hayır! Dilek'in elinde bir sürü kimlik var, o kimlikler arasından, karşılaştığı durumlar içinde belli stratejilere göre bazılarını öne çıkartıyor, bazılarını geriye koyuyor, değil mi? Hepimizin yaptığı bu. Yani, mesela, ben herhalde erkekler hamamına gittiğim zaman, "kimsin" denilince "profesörüm" demem. "Buraya geldik, yıkanmak istiyoruz" filan derim. Şimdi ben yalan mı söylemiş oluyorum, hayır, hamamda söylenmez diye strateji güdüyorum. Deyeceğim o ki, hepimizin böyle onlarca stratejik tercihleri olabiliyor.

Kimlik dediğimiz hikâye, galiba çocukların legosu gibi bir şey. Unsurlar var; yani bir tekerlek var, bir düz parça var, bir pervane var, siz değişik zamanlarda onlardan kâh uçak, kâh köprü yapıyorsunuz. Bunların hepsi sizin. Ama her zaman da bir tanesini yapıyorsanız obsesifsiniz demek. O başka bir şey tabii. Ama normal hayat, bizi bir sürü tercihlere zorluyor. O tercihler karşısında bazen çaresiz kalıyoruz ama, çoğu zaman da stratejiler geliştiriyoruz. O anlamda, bir sürü coğrafyada gezindiğimiz, bir sürü karşılaşmalar içinde olduğumuz modern hayatta, bu kimliklerimizi lego gibi değiştiriyoruz.

Bir başka örnek; Kars'ın küçük bir yerinden bir arkadaşımız var. İlkokulu Kars'ın bir köyünde okumuş, ortaokul ve liseyi Kars'ın merkezinde bitirmiş, üniversiteye İstanbul'a gelmiş olan bir üniversite mensubu, bir asistan. Şimdi muhtemelen Kars'ta ilkokulda okurken, "Sen nesen?" dediklerinde, herhalde Kağızmanlıyım falan derdi, yani aklına Türküm, Kürtüm, Avrupalıyım gibi şeyler demek gelmezdi, "Kağızmanlıyım" demek gelirdi. Ama İstanbul'a geldikten sonra, birileri başka türlü bakmaya ve sormaya başladıkları için, onda hemen Doğululuk bilinci diye bir şey başlamış. Kağızman'dayken adam durduk yerde kendi kendine "ben Doğuluyum" der mi? Onun için Doğululuk, Batı enteraksiyonu başladığı zaman icat olmuş. Kağızman'dayken çıkmayan Kürtlüğü, İstanbul'a gelince çıkmış. Yani çıkmıştan kastım şu; yok muydu, tabii vardı, ama kendisinin kimlik beyanı içinde ön saflarda yer alan bir husus değildi. Ne zaman ki Almanya'ya gitti orada uluslararası bir toplantıya katıldı, o zaman da Doğululuğu yanında Türklüğü de ortaya çıktı. İstanbul'da "Türküm, Türküm" diye dolaşmıyorsun. Ama oraya gidince bir de Türklüğün ortaya çıkıyor.

Bir adım sonrasını ben de yaşadım. Benim aklıma, kendi kendime "ben Avrupalıyım" demek hiç gelmiyordu. Sonra uluslararası bir toplantı oldu, içinde Japon vardı, Çinli vardı, Vietnamlı vardı, yani dünya milletleri eşit dağılmıştı. Orada dehşetle farkına vardım ki yemek tercihlerim, vücut dilim, tepkilerim, çok açık bir şekilde Uzak Doğululardan, Afrikalılardan farklı. Ben o anlamda bal gibi Avrupalıyım. Ve ötekilerin de öyle baktığını gördüm. Tutun ki demin verdiğim örneğin de durumu olsun, çünkü onun da başına gelebilir; Avrupalılık özelliği, o anlamda onda Kağızman'dayken de vardı. Ama onun ortaya çıkabilmesi için bir temas, bir karşılaşma gerekiyordu. Dolayısıyla demem o ki, kimliklerimiz aslında zaman içinde değiştiği gibi coğrafya ve konumlar içinde değişiyor. Kimliklerle ilgili laflarımı özetlemem gerekirse, bu kimlik dediğimiz hikâyeye kesin özsel bir şey değil. Esasen kültür dediğimiz, farklı toplumsal kimliklerin karşılaşmalarından ibaret; toplumsal kimlik dediğimiz ise, bu karşılaşmaların şiddetli olması, çatışmalarımızın ete kemiğe bürünmesiyle ilgili. Sabit dil sürekli değişim halinde. Ve her an, bir sürü kimlik arasından bazılarını seçip, kimliksel stratejiler uyguluyoruz. Üstelik eğer kültür dediğimiz kimliklerin biraradaliğından oluşan, sadece ondan ibaret bir şeyse, o halde akışkan ve değişken.

Şimdi farkındaysanız buraya kadar kimlik üzerine oynadık. İsterseniz bir ara verelim, ondan sonra sorularla gidelim, sonra ben kültürel kimlik kısmına da gireyim.

(Ara)

Toplumsal kimlik dediğimiz zaman Türkiye'de bizim aklımıza otomatik olarak ya etnik kimlik geliyor, ya inanç üzerinden tarif edilen kimlikler geliyor. Yani Alevi, Sünni geliyor; Kürt, Türk geliyor; Laz geliyor, Çeçen geliyor. Tabii bunların da merkezinde, esasen hepsinin atıfta bulunarak geliştirdiği Türk meselesi geliyor. Yakından baktığınız zaman, bu tür dinsel referanslı kimlikler ayrı, ama milliyete referanslı kimlikler, çok net biçimde -önümüzdeki çalışmalar ilerlerse- neredeyse günü bile tespit edilebilecek şekilde icat ediliyor, öz filan değil. Size bir örnek; Türk hikâyesi, tamamıyla 19. yüzyılın başlarından itibaren ortaya çıkıp, bu yüzyılın sonunda tarifini bulmuş olan bir şey. Çünkü Osmanlının dilinde Türk'ün adı "etrak-ı bi idrak". Ne demek biliyor musunuz? Etrak, Türk'ün çoğulu; idrak da şuur, anlamak. Yani gabi olana etrak-ı bi idrak diyoruz. Osmanlı'nın gözünde Türk, bi- idrak bir şey, köylü.

Köylünün anlaması da kıt. Çuvalına para vermediği bir ekip. Öyle Türklük üzerine kurulu herhangi bir yüksek iş filan da yok. II. Abdülhamid zamanında ortalık karışmış, Fransız İhtilali'nin etkisiyle herkes bir türlü milliyetçiliğin peşinde; Sırlar bir milliyetçiğin, Yunanlılar başka bir milliyetçiliğin... Balkanlar dağılıyor. Abdülhamid, Arap Yarımadası da elden gitmesin diye çok dikkatli. O sıradaki veziriazam Arap asıllı bir zat. Türkçe bilmiyor. Cezayirli bir paşa. Adamın Türkçesi kıt, yani başbakan Türkçe konuşamıyor. Onun üzerine, hazır da böyle bir politika var, Abdülhamid diyor ki "Biz bu resmi yazışmalarımızı Arapça yapsak." Bir süre tartışılıyor, sonunda "yapmayalım, yazışacak olan memurlar hâkim değil" deniyor. Böyle bir şey düşünebiliyor musunuz? Bahsettiğimiz iki asır, beş asır öncesi değil, Abdülhamid dönemi. Yani böyle düşünebiliyor adam. O sıradaki dışişleri bakanlarından bir tanesi Ermeni, bir başkası Laz bilmem ne paşa.

Emperyal sistemlerde bu tür milliyet hikâyeleri yok. Bir aidiyet birimi olarak var tabii, ama bugün anladığımız anlamda değil. Üç beş kimlik bir arada. Mesela Roma İmparatorluğu döneminde Aziz Pavlus var; kendisi aslında, sanıldığından farklı olarak, o bölgede hâkim olan dili konuşuyor. Demek istediğim, o bölgede İsa'nın da yaşadığı dönemde, sanılır ki İsa Musevi olduğu için İbranice konuşuyor. Hayır, Aramca, yani şimdiki Süryanice'nin atası olan bir dil konuşuyor. Dolayısıyla Aziz Pavlus'un çocukluğunun geçtiği yerlerdeki çevre dili Aramca. Tabii ondan sonra Allah'ın kelamını taşıyacak. Daha çok Anadolu'da dolaşılıyor. Anadolu'daki hâkim dil de Yunanca; bu yüzden de onun sosyal dili Yunanca. Kendisi Roma vatandaşı, dolayısıyla kamusal dili de Latince. Bu durumda Aziz Pavlos'ta Aramca, Yunanca, Latince gidip geliyor. Aziz Pavlos hem Arami, hem Yunanlı, hem de Latin, üçü bir arada. Aziz Pavlus'a dinsel soru sormasalar ve "sen nesen" deseler, "ben bilmem nereli Pavlus" der herhalde; yani hangi kentte oturuyorsa ya da hangi kent doğumluysa. Çünkü mesela Hz. İsa'nın ismi de Nasıralı İsa.

Kimliklerin oturduğunuz yerle tabii bir ilişkisi var, ama onun ötesinde, Türk, Yunan vs., bunlar tamamiyle ulus devlet fikrinin çıkmasından sonra oluşan şeyler. Ulus devletin çıkışı da Fransız Devrimi. Ondan sonra bu uluslar yavaş yavaş kendilerini tarif etmeye başlıyorlar. Birbirleriyle tepiştiğçe kendi tariflerini buluyorlar. Mesela Kürtlük bilincinin ortaya çıkmasında Türklük bilinci etkili. Türklük bilincinin ortaya çıkmasında Yunan bilinci etkili. Komiktir, iki ulus, birbirlerini döve döve kimliklerini

kazanmışlar, bunlar Yunanlılarla Türkler. Önce Yunanlılar Türklerden kurtulmak üzere Girit'ten bir mücadele başlatmışlar filan. Türklüğün asıl oturuşu da bizim Cumhuriyet'le birlikte; çünkü daha önce Osmanlı mıyız, Türk müyüz çok belli olmamış. Tamam, İttihat ve Terakki, Yusuf Akçora "boş verin bu Osmanlılığı, bu boş iş, biz Türk oğlu Türküz" demişler filan ama, bu 1910'lar filan. O arada Yunanlılar çoktan Yunanlı olmuş. Türk daha aymamış Türk olduğuna, veya Türklüğünü daha icat etmemiş. Yunanlı'dan sopayı yiyince Türklüğünü icat etmiş. Daha önce aynı adam bunu düşünmüyor. Ama daha önce aynı adam yok. Yani aynı adam değil, çünkü öteki çıkmamış ortaya; transforme olmuş bir yaratık artık o. Öteki Yunanlılaşınca senin de birşeyleşmen lazım. Dolayısıyla Yunanlıyla birlikte sen Türkleşiyorsun. Türklük sonra gidip Kürtlüğü dövünce o ortaya çıkıyor, Sırp filan derken herkes, ulus-devletlerini silindir gibi çalıştırarak, emperyal dönemde yapılmayan şeyi yapmışlar; hepsi tek bir unsur, tek bir dil, tek bir tarih anlayışına geçmiş. Hiçbir ulus-devletin operasyonu ötekinden farklı değil. Aynı şeyi bütün ulus devletler kendi toprakları içinde kendi tebaasına yutturmaya kalkmış.

İki kitap var: Biri Benedict Anderson'ın "Imagined Communities" yani "Hayali Cemaatler" adlı kitabı, bu çevrildi ve Metis'ten çıktı, diğeri Eric Hobsbawm'un "The Invention of Tradition" yani "Geleneğin İcadı" kitabı. Bunu da okuduğunuz zaman görüyorsunuz ki, İngiliz deyince aklımıza gelen, İngiliz'i tarif eden ne kadar unsur varsa onların hepsi, Hindistan'da hâkimiyet kurmak için icat ettikleri dalavereler. Şaşaa, debdebe, "biz böyle yaparız" numaraları filan, daha önce yok. O yüzden bu kimlik meselesi bence yanlış da bir laf. Kimlik kategorisi, demin söylediğim nedenlerle sorunlu bir kategori. O yüzden ben şahsen aidiyet stratejileri lafını tercih ediyorum. Çünkü kimlik, sizi elde olmadan götürüp tek "kim" içine kitliyor, yani tek oluyorsunuz. Oysa aynı anda her birimiz Alevi olabiliriz, Avrupalı olabiliriz, vatandaş olarak Türk olabiliriz, Kürt olabiliriz, homoseksüel olabiliriz. Hayatımızın değişik anlarında kullandığımız, geçerli kıldığımız böyle beş-altı tane kimliğimiz var. Halbuki kimlik lafı kitleyici bir laf. Bana sorarsanız 19. yüzyıla ilgili bir laf; 19. yüzyılın, o hani tek doğru fikrinin en üst noktaya çıktığı, şahikasının bakışının damgasını yemiş olan bir kategori. Çok da kullanılıyor, yapacak bir şey yok. Ama ben o kategoriye karşı çok kuşkucuyum, işe yaramaz olduğunu düşünüyorum. Yarıyor yaramasına ama tersinden yarıyor. Sizi kitleyici bir refleks kazandırıyor.

İsterseniz şimdi burada durayım. Aklınızda sorular varsa onların üzerinden gidelim, sonra haklar kısmına da geçmeye çalışalım.

Katılımcı: Şimdi birçok kimlikten bahsettik. Ben böyle bir insanım; şu an birçok kimliği bir arada taşıyorum. Yalnız bazı yerlerde kimliklerimden birini kullanırken diğer kimliğime ihanet ettiğimi düşündüğüm için rahatsızlık hissediyorum, psikolojik bir şey. Siz böyle bir şey anlatınca ve bunu yapan birçok insan olduğunu fark edince, yaptığım şeyin aslında yanlış olmadığını, yapılabilecek bir şey olduğunu düşündüm.

Aydın Uğur: Evet, herkes yapıyor. Yapmadığın zaman ölürsün. Sen bir tanesi değilsin ki, hepsisin.

Katılımcı: Hepsini bir anda yaşamak, hayatın bazı anlarında bazı kimliklerin ön plana çıkması... Duygusal açıdan ya da mantıksal açıdan başka şeyler hissediliyor , ama hepsini hissedebiliyorsunuz.

Aydın Uğur: Tabii. Lego oyuncakları her zaman mükemmel sonuç vermez.

Katılımcı: Genellikle hepsi veya ikisi birden aynı anda buluşmuyor sanki; yani içinde bulunulan ortamda size "sen kimsin" diye sorulduğunda, o ortama göre verdiğiniz cevap, o an için o "siz"siniz. Ama başka bir zaman başka bir ortamda "sen kimsin" dendiğinde yine başka bir şey. Yani cevap ortama göre veriliyor.

Aydın Uğur: Onun için aidiyet stratejilerimiz var diyorum. Yani çelişkisiz bir hayat da mümkün değil. Büyük tutarlılık ancak felsefi kitaplarda oluyor. Hayatımızın önemli bir kısmı çelişki üzerine kurulu. Zaten bütün mesele, -crise management/kriz yönetimi diyorlar ya- o çelişkilerimizi doğru yönetebilmek ya da yönetiştirebilmekle ilgili bir şey. Mutlaka o kadar uyumlu bir şey niye olsun ki. Olmasını gönülden arzu ederiz ama.

Katılımcı: Birey olarak da öncelik tanıdıklarımız var; sivil toplum açısından bakarsak, kişi hangi kimliğini öne çıkarırsa, belki o anlamda bir faaliyet içine girebilir.

Aydın Uğur: İlle de tek bir kimliği mi olsun istiyorsun?

Katılımcı: Hayır, ille de tek bir kimlik değil, o kimliklerden kişi için en önemlisi...

Aydın Uğur: Belirli durumlarda hiçbir önemi olmaz. İnsan hayatı sivil toplumdan ibaret değil ki, sizin aile hayatınız var. Sivil toplumda nerede aktıfseniz, belki sizin sivil toplum alanındaki kimliğiniz o. Ama seksen tane hayat düzleminiz var; ticari hayatınız var, siyasi hayatınız var, ondan biraz farklı olarak belki sivil toplum hayatınız var, mesleki hayatınız var. Hangisinin esas olduğunu aramaya kalktığınız zaman bence beyhude bir çaba harcıyorsunuz. Ama hayat sizi bazen öyle bir zorlar, öyle bir noktaya getirir ki! Bir kimlik ifadeniz dolayısıyla, güvenlik kuvvetleri ifadenizi almaya

kalkar ve bu üç sene sürer. Bir zulüm altında olursunuz. Diğer bütün kimlikleriniz yok olur, elinizde bir tek o kalır. Bu bir trajedi... Ama bunun dışında normal geçen bir hayatta durmadan münazara içindesiniz; "öteki" ile karşılıklı görüş alışverişi tarifi ve stratejisi içindesiniz.

Katılımcı: Konuşulardan da yola çıkarak söylüyorum; sanırım uygulanan baskı arttığı oranda birçok kimliğimiz var oluyor.

Aydın Uğur: Ben de aynen öyle düşünüyorum, yalnız bunu baskı diye almıyorum. İsterseniz bu söylediğinizden başka bir tarafa geçeyim; bir kategori daha ortaya atayım. Antropologlar arasında, daha doğrusu daha çok yapısalcı ekolden gelenler arasında, ilkel toplumlar üzerine çalışan antropolog Claude Levi-Strauss çok önemli bir isimdir. Daha sonra feminist literatürde de çok kullanılacak olan bir yaklaşıma da kaynaklık etmiş olan bir saptaması var, diyor ki: "bütün kültürlerin istisnasız hepsinde bir düşünce geometrisi vardır". Bütün kültürleri "binary opposition" dediği ikil karşıtlıklar üzerinde düşünüyordu. Buradaki ikilden kasıt şu: Mesela renk tayfına baktığımızda, "beyaz" dediğim zaman, tirşe, yavruağzı ve nefti değil, öyle mi? Beyaz dediğim zaman hepiniz bana ne diyeceksiniz?

Katılımcılar: Siyah...

Aydın Uğur: Siyah dediniz, kimse tirşe, pembe falan demedi. Peki niye siyah?

Katılımcılar: Tam karşıtı...

Aydın Uğur: Niye beyazın karşıtı siyah olsun?

Katılımcı: Biri aydınlık, biri karanlık.

Aydın Uğur: Peki. Başka bir şey söyleyeyim size... Kadın-erkek, tabii. Ham-olgun; çiğ-pişmiş... Bütün kültürlerin paylaştığı, bunlar gibi bir dizi ikili karşıtlık üzerine kurulu, bütün kültürler. Daha sonra feministler diyecekler ki, bu kadar da basit değil. Bu ikili karşıtlıklarda -aslında doğrusu ikil, böyle çeviriyoruz- taraflardan bir tanesine her zaman olumluluklar aksediliyor, bir tanesine de olumsuzluklar. Bu istisnasız olarak hep böyle. Mesela, ak mı kara mı?

Katılımcılar: Ak...

Aydın Uğur: Pişmiş mi çiğ mi, pişmiş... Kadın mı, erkek mi? Bütün kültürlerde bunlardan bir tanesi görece olarak olumsuz. Bu böyledir anlamında değil, kültürlerin bakışı böyle. Bütün kültürlerin atasözlerine, deyimlerine bakın, kadınlar için ve erkekler için olanların değerlendirmesini yapın, sonuca zaten kendi kendinize ulaşırsınız. Japonya'ya da gitseniz, Kamçatka'ya da gitseniz, aynı.

Katılımcı: Erkek egemen kültürün getirdikleri...

Aydın Uğur: Bu başka bir şey. Feministler tam da bunu diyor işte. Bu ikili karşıtlıklar içinde hep bir tarafa kazık atıyorsun.

Katılımcı: Ben bir şeyi pek algılayamadım. Hiçbir şey geçmişten kopuk değil ki.

Aydın Uğur: Kültür zaten geçmişten geliyor. Ne olur yanlış anlamayın, bu doğrudur demiyorum, iyidir de demiyorum. Böyle bakıyorlar. O yüzden, "böyle bakıyorlarsa değiştirmek lazım" diyorsanız, amenna. Ama, bu doğru değildir diye birbirimizi ikna etmeyelim, ne olur!

Şimdi burada bir şey anlatmaya çalışacağım, beni takip etmeyi deneyin. İkili karşıtlık, her zaman toplumsal kimlik doğurmuyor. Niye dersenez, mesela keller ve saçlılar. Burada bir karşıtlık var değil mi? Buradan toplumsal bir kimlik çıkmış mı?

Katılımcılar: Hayır.

Aydın Uğur: Niye çıkmamış?

Katılımcı: Bu sadece bir özellik.

Aydın Uğur: Peki kadın ve erkek olmak bir özellik değil mi?

Katılımcı: Aynı toplum içinde hepsi...

Aydın Uğur: Kadın ve erkek aynı toplum içinde değil mi?

Katılımcı: "Biz" yok.

Aydın Uğur: Peki niye yok, "biz"? Ayrımcılığa uğramamışlar da onun için. Bir takım nimet kapıları var, diyelim ki eğitim, iş bulma, vs. Bu tür fırsatlara karşı, o toplumda o ikili karşıtlık bir eşitsizlikle karşılaşmamışsa, oradan toplumsal kimlik çıkmıyor. Bu ikililer ne zaman eşitsizlikle karşı karşıya kalırsa, o zaman oradan bir toplumsal bir kimlik çıkıyor. Tam da demin sizin söylediğiniz... Baskıya uğramak dediniz ya... Sadece baskı da değil. Eşitsizlik zaten baskının jeneratörü; o gidiyor daha sonra baskı oluyor, şiddet oluyor veya hegemonya oluyor, değişik dozları var.

Kısa boylularla uzun boylular arasındaki eşitsizlik, toplumsal kimlik tarifi değil. Şimdi, fizyolojik özellikler önemli değildir diyeceksiniz. Hayır, mesela heteroseksüellikle homoseksüelliği düşünün; orada var. Niye? çünkü orada işe alınma konusunda, eğitim konusunda, yani bir sürü toplumsal fırsat kapısı, onlara farklı açılıyor. Dolayısıyla kültürü de eğer bu ikili karşıtlıklar oluşturuyorsa, o halde kültür dediğimiz şey, esasen eşitsizliklerin ürettiği kimliklerin gerilimli çatışmasından ibaret. Son bir laf daha söyleyeceğim, bu iri bir laf, biliyorum; Bu eşitsizliklerin ürettiği toplumsal kimliklere değmeyen hiçbir kültürel öge yok. Kültür dediğimiz her şey, tarifini mutlaka bu eşitsizliklere referans gösterilerek bulur. Dolayısıyla kültür aslında çatışmaların ve eşitsizliklerin zeminidir, onların oluşturduğu bir şeydir.

Katılımcı: Türkiye'nin çok kimlikli, çok dinli bir yapısı var. Bunların hepsi toplumsal, siyasal gerginliklere, çatışmalara neden olmuş. İnsanlarda aidiyet duygusu var. Baktığımızda gerçekten bunalımlı bir toplum görüyoruz, bir bütün olarak. Bunu çözümü nasıl olacak?

Aydın Uğur: Tek kimlik muhabbetinden çıkıldığı zaman bunda hiçbir problem yok! "Bir tanesi öbüründen büyüktür, en birinci gelen odur" demekten vazgeçildiği zaman. Kimlik şövenizmi diye bir şey var, hiçbir kimlik ötekine pabuç bırakmıyor. Özellikle milli kimliklerde, en asili kendininki. Şimdi orada bir hastalık başlıyor, o da şu; bana sorarsanız milliyetçilikle yurtseverlik veya kimlikseverlik arasında temel bir fark var. Milliyetçilik bence şuna benziyor: Siz bir annesiniz ve çocuğunuz var. Bu çocuğun en iyi şeylere layık olduğunu düşünüyorsunuz. Tabii, sizin çocuğunuz. Lakin bir adım ileriye gidiyorsunuz; "kimyayı da en iyi anlayan, jimnastiği de en iyi yapan, en ileri olan benim çocuğum" diyorsunuz. İşte o andan itibaren, bu artık milliyetçilik oluyor. Ama "benim çocuğum kimyada pek iyi değil, ama bilmem nede iyi, ama en iyi şeylere layık, ben de ona vereceğim, çünkü o benim çocuğum" diyorsanız, bu yurtseverlik. Yani bir insanın kendi çocuğunu sevmemesi veya kimliğini sevmemesi olacak şey değil, çünkü öyle büyüyörsünüz. Ama en birinci benim çocuk dediğiniz zaman, sakatlık başlıyor. Bu kimliklerde hep sakatlık var.

Aslında bunu Aziz Pavlos gibi halletsek, bitecek. Hayatın gidişi zaten bize öyle bir kazık atmak için bekliyor ki. Korkarım bir asır sonra siz de Aziz Pavlos gibi olacaksınız; kamusal diliniz İngilizce, ana diliniz yakın çevre diliniz, hangi ülke veya devlet sınırlarında yaşıyorsanız sosyal diliniz de o olacak. Dolayısıyla bu üç dili hayatınızın değişik anlarında kullanan birisi olacaksınız. Hayat böyle bir yere doğru gidiyor, başka çaresi yok. Türk milliyetçiliğinin ülkedeki dengelere zarar verdiği açık. Ama bir o kadar da tehlikeli olan, gemlenmemiş Kürt milliyetçiliği, Laz milliyetçiliği, - eğer varsa bir yerlerde- Çerkez milliyetçiliği. Çünkü siz aynı geometriyi kendi tarafınızda üretirseniz, aynı şey olur. Bir arkadaşım "az gelişmiş ülkenin milliyetçilikleri de az gelişmiş olur" demişti, Türk'ü de Kürt'ü de...

Katılımcı: Hâkim kimlik iddiasını bıraktığı anda, dediğiniz gibi problem yok.

Aydın Uğur: Şimdi adlı adınca konuşalım; ayıptır söylemesi, benim de kendime göre aktivizimlerim var, ben de belli sivil toplum kuruluşlarında görev alıyorum. Benim orada gördüğüm ve tedirgin olduğum bir şey var; bir yayın için hangi dillerde basılacağı konuşulduğunda, bir-iki tane Ermeni varsa, beş-on tane de Kürt arkadaşımız varsa, şöyle şeyler olur; Ermeni bir laf edecek olsa, "dur sen şimdi,

nesin ki, 40 bin kişi..." denir. Birisi "Zaza filan..." der, "dur Şimdi, önce ötekisi" denir. Yani aynı refleks. Eğer bu toplum hakiki demokratik düŐünceye varamazsa, kapağı hiçbir yere kolay kolay atamaz. Yani demokrasi kuramı, Kopenhag Kriterleri'nde ifadesi bulunan tarafıyla, son 30 yılda müthiş bir transformasyona uğradı. Daha önce hepimiz demokrasiyi, çoğunluğun iradesinin, önüne engel konulmadan kendisini ortaya koymasının rejimidir diye öęrenmiŐtik, açık oy, vs. Ama son 30 senede bu yetmez oldu. Demokrasinin tarifi ya da demokrasinin bir yerde işler olduğunun ispatı, kıstası, orada azınlıkların temel hak ve hürriyetlerinin herhangi bir engelle karŐılaŐmadan yaŐanabilmesidir denmeye baŐlandı.

Katılımcı: Bir hoŐęr kültürü, değil mi?

Aydın Uğur: HoŐęr kötü bir laf. HoŐęr kültürü de kötü. İsterseniz geçerken hoŐęr lafına da burada değinelim. HoŐęr, bana sorarsanız ayıp bir laf. Çünkü hoŐęrmenin altını biraz deŐtięiniz zaman Şu çıkıyor; bir kabahat yapmış, ama siz onu hoŐęryorsunuz. Hani, biz yüce gnllyz ya.

Katılımcı: Ama biz farklı kimlikleri hoŐęryoruz.

Aydın Uğur: Aynı Şey! Biz burada mis gibi oturuyorduk, adamın kimliği ıktı Şimdi... Yani hoŐęr çok kötü bir laf. Orada kullanılabilecek bir tane laf var belki, o da tanıma; saygı duyma ve tanıma. Saygıyı da büyütmemek lazım. Çünkü aynı Şekilde bu da çok sakat kullanılıyor. Adam kalkıyor, olmadık bir herze söylüyor, "tabii ben sizin görüŐlerinize saygı duyuyorum ama..." deniyor. Bu da çok yanlış. Saygı duyulması gereken adamın herzeleri değil, o adamın söz hakkı. Doğru cümle Şu: "Sizin söz hakkınıza saygı duyuyorum." Ama bazen bu cümlenin "ağzınızdan çıkan lafların hepsi herze, söylediklerinizin hiçbir tanesini ciddi bulmuyorum" diye devam etmesi gerekir. Fakat bizde öyle değil; hoŐęr adına, "fikirlerinizin hepsine saygı duyuyorum" diyoruz. Niye saygı duyalım ki her fikre? Adamın bir fikri varsa bunu söylemesine mutlaka imkn tanınacak bir rejim arzulamak lazım. Ama adam konuŐmasını bitirdiğinde de, "yahu sen ne adamsın, oluğumun ocuğumun hayatını karartacak laflar ediyorsun" diyebilmek lazım. Bu söylenmiyor. İŞte hoŐęr lafı da aynı, "sizin fikirlerinize saygı duyuyorum" lafı gibi sakat bir laf. Saygı ve tanıma... "Recognition" deniyor Şimdi. "teki"nin, demokratik anlamda sizinle eş kıymette olduğunu kabul etmek. Kıymetli olduğunu değil, eş kıymette olduğunu kabul etmek. Yani teki de benim gibi, bu toplumsal bir ortamda söz hakkına sahiptir, oy hakkına sahiptir, yaşama hakkına sahiptir. Temel hak ve özgürlüklere sonuna kadar sahiptir.

Ama ondan sonra bu hak ve özgürlükleri kullanarak, benim hiç arzu etmediğim bir şey yapıyorsa, ben de hiç hoşgörmeden mücadele ederim demek lazım.

Katılımcı: Demokraside orada yaşayan azınlıkların hak ve özgürlüklerinin sağlanması...

Aydın Uğur: Zaten çoğunluk olanın böyle bir derdi yok ki...

Katılımcı: Ama ülkemizde var.

Aydın Uğur: Nasıl?

Katılımcı: Zaten çoğunluğun hak ve özgürlükleri kısıtlyken...

Aydın Uğur: Durun şimdi, sizin söylediğiniz başka bir şey.

Katılımcı: Osmanlı Dönemi'nde olduğu gibi, azınlıkların...

Aydın Uğur: Orada zaten demokrasi filan yok, hiç kimsenin hak ve özgürlüğü yok.

Katılımcı: Ama ben azınlık değilim diyenlerin şu-bu hakkı vardır.

Aydın Uğur: Osmanlı'da mı? Osmanlı'da hiç kimsenin temel hak ve özgürlük diye bir şey yok ki.

Katılımcı: Ama Tanzimat'la beraber...

Aydın Uğur: Ama bahsettiğimiz, demokrasi. Şimdiye kadar kimse, Osmanlı iyi bir demokrasiydi demedi.

Katılımcı: Tabii tabii... O zaman demokrasinin tarifini alabilir miyim?

Aydın Uğur: Demokrasi, azınlıkların temel hak ve özgürlüklerinin hiçbir engel olmadan yaşayabildikleri ortamların adıdır.

Katılımcı: Orada yaşayan insanların tümü için diyemez miyiz?

Aydın Uğur: Çoğunluğun temel hak ve özgürlükleri, zaten "elde var bir". Eğer çoğunluğun da temel hak ve özgürlüğü yoksa, o zaman zaten demokrasi toptan yok.

Katılımcı: Ben toplumsal kimlik tanımına ilişkin bir şey söylemek istiyorum. Karşıtlıklardan bahsettiniz, ille de karşıtlık olması gerekiyor mu? Kadın ve erkek dediniz, bunların ille de karşı karşıya getirilerek mi tanımlanması gerekir? Her birinin kendine göre özellikleri var.

Aydın Uğur: Şimdi dur, iki şeyi karıştırmayalım; siyasal davranışımızda ne yapacağımız ayrı, sosyolojik tespitimizde de ayrı. "Kadın-erkek arasında ağır bir eşitsizlik vardır.": Bu sosyolojik bir laf. "Kadın-erkek arasındaki ağır eşitsizliğin devamında fayda vardır.": Bu siyasi bir laf. "Bu eşitsizliğin kaldırılması lazımdır.": Bu da siyasi bir laf. İkisi ayrı.

Katılımcı: Kadının ezilmişliği bir eşitsizlik. Bu kimlik özelliğini belirtiyor, ama bunun yanında, o kimliğini tanımlamaya yarayan özgün özelliği yok.

Aydın Uğur: Hayır, feministler olmadığını iddia ediyor. Dikkat ederseniz toplumsal cinsiyet diye bir laf var, İngilizce'deki "gender" karşılığı. Seks değil de "gender" diye bir laf icat ettiler. Daha önce vardı, ama 1960'lardan sonra başka bir anlam kabuğu kazandı. Seks, kadının veya erkeğin fiziki özelliğini tarif ediyor. "Gender" ise ona toplumsal olarak giydirilmiş olan anlamların ifade ettiği seks. Yani o anlamda kadınlık da, erkeklik gibi öğrenilen bir şey. O yüzden kadınlık öze dair bir şey değil, yani yaşadığımız kadınlık özümüzle ilgili bir şey değil, bize öğretilmiş olan kültürel bir şey, aynen erkeklik gibi. Niye erkek dediğin, benim yaptığım gibi gövdeden açılan jestler yapsın ki. Dikkat ederseniz erkekler böyle 180 derecelik hareketler filan yapar. Bu bizim fiziğimizden mi? Hayır. Niye kadın bacakları bitişik oturur? Çünkü edepli oturması gerekir. Erkekse pervasız! Fiziki davranışlarımız, gövde hareketlerimiz bile, bize kültürel olarak dikte edilmiş şeyler. Fiziki erkeklik hareketleri değil bunlar.

Katılımcı: Biraz da toplumsal üretim süreçleriyle ilgisi var bunun.

Aydın Uğur: Biraz değil, tamamiyle öyle. Tam da söylediğim bu, fiziki değil. Biz şu anda "kel olanlarla kel olmayanlar" diye fiziki olarak varız. Ama kellerin davranış biçimleri, kel olmayanların davranış biçimleriyle çok farklı değil; bir saç tarama meselesi var herhalde! Ama, tarihsel başka bir dalavera başlar da, orada kültürel bir oluşum olursa, bambaşka bir kel davranışı-kıllı davranışı çıkacak ortaya. O da şu anki kellele hiç alakası olmayan bir şey olacak. Tarihte bir dönemde kadınla erkek arasında, bugünü andırır hiç bir şey olmadığı varsayılıyor. Ama "öyleydi" diyenlerin hepsi üfürüyor, bunu da bilin. Çünkü ilkel topluma ait elde veri yok. Yine en ilginç veriler, bu topraklardan çıkıyor. Aşağı yukarı MÖ. 10 bin yıllık bir perspektife kadar iniliyor, bir-iki ipucu var; Çatalhöyük'te çıkan bir-iki tane tanrıça heykelciği üzerinden bir şeyler üfürdüler. Biliyorsunuz Çatalhöyük Çumra'da; oraya otobüslerle bir sürü feminist geliyor filan, ama daha çok tartışmalı.

Bu, geriye doğru dönüp kendine bir mesnet arama hikâyesi. Bizim de geriye dönüp, Türklüğü Çin kapılarına dayandırmamız gibi. O Türk ne kadar Türk, ayrıca tartışılır. Cumhurbaşkanı birbirleriyle sembol değiştirmek istedikleri zaman, iyi; birisi Özal'a "siz atla gittiniz, uçakla geri geldiniz" dedi, sanki aynısı gelmiş gibi. Aynısı geri gelmedi; haberiniz var mı bilmiyorum, Türkiye topraklarında yaşayanlara kan testi yapıldı, ortaya çıkan sonuç çok iyi: Türkiye topraklarında yaşayan insanlar, kesinlikle Akdeniz kan özelliklerini gösteriyor. Çocuklar, Osmanlı'nın bir özelliği var; bazılarımız şöyle diye düşünebilir: "Bu büyük göçler, içiçe girmeler, imparatorluğun katlanması, esasesen büyük kentleri ilgilendirir; Anadolu'nun bir sürü ücra noktasında değişime,

etkileşime hiç uğramamış, özü aynen kalmış olanlar vardır." En son benimle birlikte yapılan bir tez var; tezi yapan kişi Tunceli'nin aşağısında bulunan böyle bir bölgeyi inceledi, o dağ köylerinde neler gelmiş, neler geçmiş. 1800'lerin başından itibaren ortalık bir karışmış ki sormayın; ırklar, cinsler, türler... İmparatorluğun katlanması hikâyesi, dağ başındaki köyleri bile transforme etmiş. Bu toprak eskimoların en ücra noktası gibi değil ki, üstünden uygarlıklar, savaşlar geçmiş. Dolayısıyla tam bir hercümerç. Hele buradaki gibi tek kimlik iddiasında bulunmak, tarihsel olarak da yanlış.

Katılımcı: Diğer taraftan da asimile politikaları...

Aydın Uğur: Çok affedersiniz burada bir şey söyleyeyim; bunu Türkiye Cumhuriyeti icat etmiş değil. Bunu bütün Avrupa yaptı.

Katılımcı: Ben bizim ülke için söylüyorum. Bizim bölgeden örnek vermek istiyorum; eşimin ailesi Diyarbakır Silvan'dan. Oba köyü çevresine de 30'lu yıllardan sonra Türkmenler getirilip yerleştirildi. Amaç, oradaki Kürtleri asimile etmek. Ben tabii bilmiyorum, oraya gittiğim zaman herkes Kürt, hiç Türk yok. Sonra Türklerin olduğu bir köyden bahsediyor. Ben sordum soruşturdum, 70 yıl önce getirmiş bölgeye yerleştirilmiş ama tamamen asimile olmuşlar, kendilerine Türk de demiyorlar.

Aydın Uğur: Orada tersine çalışmış.

Katılımcı: Bir dönem de onbaşılara, çavuşlara askerliği yaptıktan sonra toprak verilmiş, oradaki Kürt kızlarıyla evlenmeleri sağlanmış. Ve şimdi hepsi tamamen Kürt, çocukları Kürt.

Katılımcı: Ama işte Konya'ya gelen Kürtler de Türkleşmişler. Orada hangi kültür baskınsa...

Aydın Uğur: Elbette. İşte öz arayışı hakiki bir sonuç vermez. Tariflerimizi karşılaşmalarla buluyoruz. Zaman, mekân, karşılaşmalar, tarihsel süreç...

Katılımcı: Hocam, bir şey olduğu zaman hemen onun karşıtı ortaya çıkıyor.

Aydın Uğur: Ama benim söylediğim o değil; yani mesela kelin karşıtı kıllı değil. Onlar bir arada böyle karşıt olmadan yaşarlarken, nimet kapıları toplumsal bir dinamikle kellere açılıyor, kıllılar da geride kalıyorsa, işte orada ortaya çıkıyor. Söylediğim bu. Benimki mutlaka ille de zıt değil; evet, karşıtlık, ama zıtlık başka şey.

(Ara)

Aydın Uğur: İnsanoğlunun iletiştiği şey ne? Anlam. İşte o noktadan itibaren kültür dediğimiz şey zaten oluşuyor, yani dille birlikte. Çok gerilere gidiyor, onun ne zaman olduğunu tam bilmiyoruz.

Katılımcı: "Biz" ve "öteki"nin ortaya çıkmasıyla başlayan bir olgu, bu. Bir de özel mülkiyetin ortaya çıkmasıyla birlikte.

Aydın Uğur: Öyle denir. Ama yalnız "biz" ve "öteki" değil. "Biz" ve "öteki"nin ortaya çıkması için iletişim denilen olgunun filiz vermesi yetiyor. İletişim dediğin hikâye de herhalde, bizim ilk insanı atalarımızın "bana oradan şunu versene" fikrini ifade eden sesleriyle başlıyor. Zaten anlam üretmeye başladığımız andan itibaren, ortada kültür dediğimiz şey var. Ama "biz" ve "öteki"nin oluşması için ille de mülkiyet anlamındaki eşitsizlik şart değil. Çünkü eşitsizlik mülkiyet dışında da olabilir. Söz almada, karar vermede olabilir. Grubun daha irisisinizdir, daha çok göz dolduruyorsunuzdur, ortak avlanmada daha ataksınızdır; dolayısıyla o andan itibaren, "yürüyün" dediğinizde arkanızdan gelirler, öteki dediğinde gitmezler. Bir süre sonra, bunun adı kral olmasa bile bir eşitsizlik ilişkisi zaten çıkabilir. Dolayısıyla eşitsizlik mutlaka mülkiyetle başladı demek yanlış. Ama özel mülkiyetin çıkmasıyla birlikte, eşitsizliğin temellenip bütün toplumsal yapıyı belirler hale geldiği de açık. Özel mülkiyet ne zaman başladı, bu da henüz bilinmiyor. Marx'ın, Morgan'ın çalışmaları var ama günümüz arkeolojisi gözüyle baktığımız zaman bunlar bir sürü yanlışlıkla, tersliklerle dolu. O yüzden onları siyasal düşünme egzersizinin bir tür atası olarak kabul edebiliriz. Ama bilimsel metin olarak kabul etmek mümkün değil. Özel mülkiyet ne zaman çıktı, gerçekten bilmiyoruz. Bizim özel mülkiyet dediğimiz, herhalde balta sahibi olmak değil, bir araziyle ilgili. Arazi hikâyesinin ortaya çıkması için de yerleşik olmak lazım. Ama belki, mesela otlakların veya yabani armutların bolca olduğu tepelerin kabile olarak sahiplenilmişliği gibi şeyler vardır. Elde bunlara ilişkin somut tarihsel veri yok. Ama akıl diyor ki, özel mülkiyetle birlikte, toplumsal eşitsizliğin bütün toplumsal örgütlenmeyi tarif etme özelliği çıktı. Yerleşik toplumla birlikte oturduğu belli, bu da bizi herhalde MÖ 14-15 bin'e filan götürür. Ama şu anda bilinen en eski yerleşik birim, İsrail, Bekaa Vadisi civarında. O da MÖ 8 bin-8 bin 500'e kadar gidiyor, yani 10 bin sene öncesi. Hemen onun arkasından Çatalhöyük geliyor. "Verimli hilal" denilen, Güney Anadolu'yu da içerip Yukarı Mezopotamya kısmını içine alan bölgede, son 20 yıldır müthiş veri üremeye başladı, arkeolojik bir sürü şey çıktı ortaya. Eskiden olmayan analiz yöntemleri kullanılıyor; karbon testini biliyorsunuz, ama onun dışında DNA testi var, vs. Hatta iyi arkeologlar, bundan 80 yıl önce yaptıkları kazılarda

topladıkları toprakları atmamışlar. Mesela çömlek bulmuş, çömlek çok kıymetli, ama çömleğin içindeki toprağı da, gün gelir analiz edilir diye atmamış. Şimdi onu inceliyorlar ve içinde yanmış bir şey görüyorlar mesela; analiz ettiklerinde ilk yabancı buğday olduğunu anlıyorlar. Böylece, aslında ilk yerleşimlerin buğday yetiştirmediklerini, yabancı buğday nerede bulunuyorsa onun yanına yerleştiklerini söyleyebilir hale geliyorlar. Son 20 yıldır müthiş bulgular çıkıyor. Sanıyorum önümüzdeki yıllarda çok daha netleşecek, ama belli ki MÖ 15. yüzyıla kadar gidebileceğiz, daha öncesi zaman alacak.

Özet şu; Marx'inki dahil 19. yüzyılda yazılmış bütün kitaplar, bu tür bulguların olmadığı dönemde kaleme alınmış. Siyasi egzersiz için doğru, belki daha sonra bulgular tarafından da doğrulanabilecek laflar, fakat teorik çıkarsama lafları. Henüz olgusal doğruluk iddiasında bulunamaz. Marx yanlış demiyorum; Marx'ın, ilkel-komünal toplumla ilgili altı boştur, çünkü veri yok diyorum.

Katılımcı: MÖ 3 bin-2 bin yıllarına kadar giden kimi kaynaklar söz konusu. Son dönemlerde yapılan araştırmalar var; Sümerolog Muazzez İlmiye Çığ, sınıflı toplumun Sümerlerde başladığını söylüyor.

Aydın Uğur: Tabii, ama sulama olduğu için, Sümerler'in artık fazlası ürettiğinden, birilerinin de o artıkla yaşayabilir olmasından, sınıflı toplum için de gerekli ilk birikimden bahsediyorlar. Ama Sümer'in de gerisine gidiyor mu, bilmiyoruz. Gitme ihtimali var.

Katılımcı: Hocam, demokrasi tanımlamasında eskiden genellikle çoğunluğun hakkını korumak deniyordu, fakat bugün azınlıkların kültürel hakkını koruyup geliştirmek deniyor.

Aydın Uğur: Kültür şart değil. Şimdi azınlık derken, hepimizin akli haklı olarak, etnik veya dini azınlığa çalışıyor. Ama mesela bir şey var; Gazetelerde Minnesota Testi'ni okudunuz mu? Gebelik testi, hormon testi derken, şimdi bir de Minnesota Testi çıktı. Bundan bir hafta önce, Dışişleri Bakanlığı'nın yaptığı hukuki müşavir alım sınavında "Ahirete inanır mısınız, her gün ibadet eder misiniz?" gibi sorular sorulmuş. Onun üzerine ortalık karıştı. Sonra Dışişleri Bakanlığı dedi ki: "Bu bizim icat ettiğimiz bir test değil, bu Minnesota Testi. Amerika kaynaklı, evrensel ve her yerde uygulanıyor." Sınavda 600 soru var, bunun içinde "ne yersin, ne içersin, ahirete inanır mısın" vs. Bizim laiklerimiz ona sadece şöyle baktılar: AKP, Dışişleri Bakanlığı gibi laiklerin

kalesi olan bir yeri, kadrolaşmak üzere ele geçiriyor. Bir sürü bağrıışma üzerine Dışışleri Bakanı çıktı, "teessüf ederim, böyle bir durum olmadığını siz de biliyorsunuz, bu Amerika menşeeili, biz icat etmedik, personel alımında yapılan bir şey" dedi. Biraz daha konuşuldu, sonra durdu hikâye; herhalde anlaşıldı ki Dışışleri Bakanlığı'nda özel bir kadrolaşma girişimi yok. Oysa bana sorarsanız son derece önemli bir şeydi; Minnesota Testi azınlık haklarıyla ilgili bir şey. Niye? Çünkü ahirete inanmama diye bir durum da var. Yani adam tanrı tanımaz. Siz vicdani kanınızı bütün işverenlere açık etmek zorunda bırakılıyorsunuz. O anlamda, bir laiklik tartışmasından daha ötede, tam da azınlıkların temel hak ve özgürlüklerine denk gelen bir yer. Eğer tanrı tanımazlık, bu toplumdaki inanç dünyasında, az da olsa birilerinin içinde oldukları bir tür ise, bu da bir azınlık. Tıpkı homoseksüellerin de bir azınlık olması gibi. Şimdi Türkiyeliler olarak yavaş yavaş aşıyoruz ama, bundan 10 sene öncesine kadar bizim azınlık kategorimizin tek bir anlamı vardı, uluslararası hukukun tanımladığı tür azınlık. Süleyman Demirel o yüzden çok direndi, "Türkiye'de azınlık yoktur, siz insanları ikinci sınıf vatandaş mı yapacaksınız" diye. Çünkü onun azınlık kategorisi Lozan'ın koyduğu uluslararası hukuk tarifinden gelen azınlıktı. Kimdir azınlık? Lozan yazmış; Ortodoks Hıristiyanlar, Yunanlılar, Museviler. Museviler Lozan'dan sonra, yanılmıyorsam 1925'te başvurup, "biz azınlık kategorisinden çıkmak istiyoruz" demişler, onun üzerine çıkmışlar. O yüzden bizim resmi azınlık anlayışımızda Museviler yer almaz. Türkler azınlığı sadece uluslararası hukuk normuyla algılıyorlardı. Oysa dışarda son 30 yıldır homoseksüellere de azınlık deniyor. Yani genel geçerden olan farklı yaşayan, farklı inanan, farklı düşünenlere azınlık deniyor. Onlarda azınlık ille de hukuki bir kategori değil, sosyolojik bir kategori. O yüzden Minnesota Testi dedikleri herzeyi de ben tamamiyle azınlık haklarına saldırı diye yorumladım. Bakanlık kadrosu filan değil, demokrasinin özüne karşı bir şey. Benim inancımı patronuma, beni işe alacak olan adama açık etmem demek; vicdani kanılarımı işverenle paylaşmak zorunda bırakan bir şey. Böyle bir zaruret yok. Çoğunluksa sorun değil; ben mümin bir adamım, ahirete de inanıyorum, ibadetimi de yapıyorum. Ama bir avuç azınlık var ki, bunu sana söylemek zorunda değil. Ama yüzde 99'u Müslüman, Hıristiyan veya Yahudi olan bir toplumda bu soru batmıyor, çünkü hepsi topluca semavi dine inanıyor, hepsi ahirete inanıyor. Amerikalı'ya da batmıyor. Ama birtakım tanrı tanımazlar var, bu onlar için ağır bir durum. Bu yüzden azınlığın sosyolojik anlamıyla kullanılmasının daha doğru olduğunu düşünüyorum.

Katılımcı: Demokrasi tanımlamasında Avrupa'nın belirleyici bir önemi var. Ben şu noktaya getirmek istiyorum aslında; yine "biz" ve "öteki", Doğu ile Batı ortaya çıkacak: Birçok kültürün kaynağı Mezopotamya.

Aydın Uğur: Veya Mısır ve Mezopotamya.

Katılımcı: Bana göre Mısır, Mezopotamya'dan sonra gelir.

Aydın Uğur: Sana göre olamaz bu işler. Bunlar tarihte öyle; yazı konusunda, arada 200 sene fark var, o kadar.

Katılımcı: Ben bireysel düşünüyorum.

Aydın Uğur: Peki, ama tarih karşısında böyle bir laf söyleyemezsin.

Katılımcı: Genelde okuduğum tarih kitaplarında hepsi öyle ifade ediyor. Mesela Mısır'dan deniz yoluyla Yunanistan'a...

Aydın Uğur: Batı uygarlığının temelleri kesinlikle Doğu'da... Bu çok net.

Katılımcı: Batı'nın Doğu'ya yaklaşımı da, bir çocuğun anasını horlaması gibi bir şey. Şuna gelmek istiyorum, demokrasi tanımlaması Batı'dan çıkmış, ama değişebilir de.

Aydın Uğur: Tabii. Şimdi tek bir Türkiye yok; yani bu Türkiye'de faşist de var, demokrat da var, muhafazakâr da var, yeniliklerden yana olanlar da var. Türkiye sadece muhafazakârdan, ya da sadece bilmem kimlerden ibaret değil. Batı da öyle; yani Batı'da, tek bir Batı'dan söz etmeyi hiç mümkün kılmayacak kadar parçalanmışlık var. En son Avrupa Anayasası'yla birlikte Avrupa'nın gelecekteki kimliği tartışılıyor. Aslında şu anda Avrupa yepyeni bir numara yapıyor, insanlık bakımından çok önemli; ilk defa alıştığımız yolların dışında bir yolla bir devlet oluşturulmaya çalışılıyor. Şimdiye kadar alıştığımız devlet oluşturma yolları belli; ya darbe yaparak bir devlet kurarsınız, ya Osmanlı'nın yaptığı gibi işgal edersiniz, bayrağı dikersiniz. Başka da bir yolu yok. Şimdi bir şey deniyorlar, müzakereyle, diyalogla devlet kurmaya çalışıyorlar. Durmadan devletler arası, hükümetler arası görüşmeler oluyor, onu koyalım mı, Hıristiyanlık yer alsın mı, almasın mı vs. İnsanlık bakımından yepyeni bir adım deniyorlar. Avrupa ne olsun diye gelecekteki kimliklerini tarif etmek üzere uğraşıyorlar. O zaman çok net bir şey ortaya çıkıyor; mesela Polonya, Portekiz, İspanya "Hıristiyanlık olsun" diyor. Fransa "kesin olmasın" diyor, Hollanda "olmasın" diyor. Bunların hangisi Avrupa? Hepsi. Avrupa da bir tane değil ki, içinde her türlü davranış var. Bir gün şu dahi olabilir: Nasıl, ilk kez bir yerleşimde şiddeti kontrol altına alıp barış içinde oturma bilincini üretenler, Doğudakiler yani Mezopotamya'dakiler olmuşsa, fakat şimdi bir arada huzurlu yaşama bambaşka bir coğrafyaya kaydıysa, hiç kuşku yok ki demokrasi ideali de coğrafya değiştirebilir.

Yani Avrupa'nın ürettiği fikirler o coğrafyaya ait değil. Yani insanlık tarihi çok rahatlıkla, Avrupa'nın ürettiği düşüncelerin Avrupa dışı topraklarda daha fazla sahip bulabileceğini gösterebilir. O yüzden fikirlerin coğrafi mülkiyet hakkı yok, demokrasi de öyle. Kaldı ki demokrasiyi en iyi uygulayanlar, demokrasi fikrinin ilk çıktığı yerden aşağı yukarı 3 bin-3 bin 500 km. ilerlediler; Kanadalılar mesela... Demokrasi lafının ilk formüle edildiği yerler, bizim buralar, buradan 300 km. ve ilerisi. Kanada bu işi iyi yapıyor ve 4-5 bin km. ilerde. Yani artık bu tür düşünceler toprakla bağlantılı değil. Dolayısıyla bir gün Türkiye, çok rahatlıkla Avrupa değerlerini en iyi taşıyan ülke olabilir, hiç bir engel yok. Yeter ki Türkiye'de yaşayanlar bunu becerebilsin.

Katılımcı: Ben biraz şundan bahsetmek istiyorum açıkçası; hani 3-4 bin yıl önceye gittik ya, biz genelde şöyle bir hataya düşüyoruz, şu anki sınırlarla düşünüyoruz. Mezopotamya bugün bereketli diyoruz ama, unuttuğumuz bir şey var, şu ana kadar bilinenlerin kesinliği kanıtlanmamış. Mezopotamya'dır, Çatalhöyük'tür, bir başka yer çıkar, çok daha önemlidir, bilinen tarihin daha gerisinde çıkabilir. Arkeologların yaptığı hatadır bu, şu anki sınırları düşünüyoruz, bizim kültürümüz diyoruz. Ama oradan çıkan bilgi evrenseldir. Orada çıkan, demokrasiyi de etkileyebilir. Belki buradaki kültür orayı da etkileyebilir.

Aydın Uğur: Bir de eskisinden çok daha büyük bir hızla ve bütünsellikle dönüyor devran.

Katılımcı: Şu anki sınırlara göre düşünmemek lazım, ben biraz ona vurgu yapmaya çalıştım.

Aydın Uğur: Az önce söylemeye çalıştığım gibi, mesela belki siz dünyadan ayrılmadan önce Aziz Pavlos'un durumuna düşebilirsiniz. Uzun yaşarsanız, bakmışsınız sizin çocuk bütün çocuklar gibi üç dil konuşuyor; ev dili, devlet dili ve dünya dili. Ne yazık ki dünya dili de, gözükmür vadede İngilizce.

Katılımcı: Ama Hocam, bu dünya dili için 50-100 sene önce Fransızca derdik, belki bu değişebilir, değişmez mi?

Aydın Uğur: Gözükmür vadede değişeceğe benzemiyor. Çünkü arkasında, Fransızların olmayan müthiş bir araç var: Bilgisayar bağlantıları. Bir de İngilizce müthiş bir şeyi becerdi, başka diller beceremedi; havaalanı İngilizcesi diye bir şey çıkardılar. İngilizce 50 ila 60 bin sözcüklü bir dil, sanıyorum dünyadaki dillerin en gelişmişlerinden bir tanesi. Çünkü emperyal olmakla ve bir sürü başka kültürler üzerinde hâkimiyet kurmakla, bir sürü lafı özümlemiş. Havaalanı İngilizcesi, aşağı yukarı 500 kelime; bunu bütün Japonlar, bütün Arjantinliler, bütün Türkler konuşuyor.

Anlaşıyorlar ve iş yapıyorlar. Mesela bizim ihracatçılarımız dediğinizin yüzde 99'u havaalanı İngilizcesi konuşuyor. Muhattapları da öyle. Başka diller bunu beceremedi. Mesela Fransızca'nın asgari konuşma sözcüğünün 10 bin falan olması lazım. 500'lük İngilizceyi icat ettiniz, ama 500'lük Fransızca yok. Bu, İngilizce'nin en büyük gücü. Biliyorsunuz Çinlilerde 3 bin yazı harfi var; "Mandaren" dedikleri "iyi" bir asil Çinli'nin, Çince'yi hakkıyla konuşmak için 3 bin harf bilmesi lazım. Oysa Çinli dediğin, 120 harfle mi ne hallediyormuş işini. Yani esas Çince'yi bilen eden yok. Onun gibi esas İngilizce'yi de bilen eden olmayacak, bu işleri havaalanı İngilizcesiyle çözeceğiz.

Katılımcı: Diğer dillerden de bir şey ilave edeceğiz, olacak 3 bin kelimelik bir dünya dili.

Aydın Uğur: Ama derdimiz, onların derdi olmasın, onu veletler halletsin. Biz gene kendi konumuza dönelim.

Katılımcı: Ben bir şey söylemek istiyorum; kendimiz için ne istiyorsak, başkasının da ona hakkı var diye düşünüyorum. Kadın, erkek, Kürt ya da Ermeni farketmez.

Aydın Uğur: Demin arada arkadaşlarla konuşuyorduk, bu eşitlik eskiden var mıydı yok muydu diye. Ben de şunu dedim: Bu eşitlik arayışının meşru olması için, tarihte bir zaman örneğinin olması da şart değil, böyle bir zaruret yok. Yani "75 bin yıl önce eşittik, şimdi de eşit olmalıyız, o yüzden..." dediğiniz zaman, beni etkilemez hiç kimse. Nasıl, birisi "75 yıl önce bu toprakların sahibi bizdik" dediğinde, beni hiç ilgilendirmezse, kadınlarla erkeklerin 75 bin yıl önce eşit olması, ilerisi için sağlam bir argüman getirmiyor. Bence kadınlarla erkeklerin eşit olmasının temel nedeni siyaset felsefesi, yani, demokrasi kuralı. Hepimiz eş değerdeyiz, nokta. Eskiden öyle değildi, bana ne!

Katılımcı: Son zamanlarda tartışmalarda yer alan bir şey, yerel kültür; bu çok fazla ön plana çıktı. Evrensel kültür, evrensel bilgi diye tartışılırken, bir grup "yerel kültürü bunun neresine bırakıyorsunuz" diye soruyor.

Aydın Uğur: Yerel kültürün kıymeti ne?

Katılımcı: Biraz coğrafi değerlendirme var.

Aydın Uğur: O halde son fikir olarak yerel kültürün üstüne gidelim. Yerel kültür ne demek? Niye şıra, Coca Cola'dan daha iyi olsun, bunu bana söyler misiniz? Birisi beni ikna etsin. Yerel kültürü sakınmak niye? Yerel kültür denildiği zaman aslında kıymetli bir şeyden bahsediyoruz. Yani yerel kültür diyenler, aslında bir kıymetli bir husustan bahsettikleri için bunu söylüyorlar. Yerel kültür kıymetli, korunması, sahip çıkılması gerekiyor diye algılıyoruz, değil mi? Niye?

Katılımcı: Türkiye'nin genel kültürünü yoketmek üzerine kurulduğundan, o da kendini ifade etmek için böyle bir yol seçiyor; onun daha değerli olduğunu söylüyor.

Aydın Uğur: Çünkü, kimliğin yapıştığı şeylerden biri, tutamak olduğu için. Kıymeti, o kimliğin içinde. Şimdi bu bir varsayım olabilir tabii; ne kadar çok kimlik varsa, aslında insanlık o kadar zengindir diyebiliriz. Gerçekten böyle bir şey söylenebilir; yani etrafta ne kadar çok âdet, lezzet, renk usul varsa, hayat o kadar renkli denebilir. O renklilik de insanların çeşitliliği. Belki de sadece o yüzden. Yoksa daha öteye bir şey söylenemez.

Katılımcı: Bunun şöyle bir tehlikesi var; yerel kültür beraberinde bir üstünlük de getirebiliyor.

Aydın Uğur: Var tabii, ama bence sağlam duran bir argüman değil. Bilumum yerel kültürler olduğu zaman, hayat renkli, ama...

Katılımcı: Değişen koşullarla başa çıkmamızda, elimizdeki aletlerden birisi.

Aydın Uğur: Evet, bundan ibaret. Yoksa, yonca orkideden daha üstün değil.

Katılımcı: Bir savunma mekanizması gibi, belki.

Aydın Uğur: Tamam, savunan için anlamlı, ama benim için niye anlamlı? Herkesin yerel kültürü kendine der, geçer gidersiniz. Ama "bunu dememek lazım" fikrinin gerekçesi şu; ne kadar çok çeşit olursa, hayatla baş etme, yeni çözüm yolları bulmada bize o kadar çok enstrüman olabilir.

Katılımcı: Evrensel kültürü reddetmeden, yerel kültürü yaşatmalıyız, diye düşünebilir miyiz?

Aydın Uğur: Vallahi bundan sonrası aslında bir siyasi duruş; şahsi tercih. Ben yerel kültürlerden haz etmem.

Katılımcı: Yaşatmayalım mı?

Aydın Uğur: Gerçekten ilgilenmiyorum, çünkü folklorik öğeler var. Yerel kültürlerin çoğu köylülükle ilgili; artık köylünün de dünyada yeri olmadığını düşünüyorum. Yani köylülüğün aşılması gereken bir şey olduğunu düşünüyorum.

Katılımcı: Köylülük aşılabılır ama, çok güzel öğeleri de vardır yerel kültürlerin.

Aydın Uğur: Hiç şüphe yok. Ama benim şahsi fikrimi soruyorsanız, dediğim gibi yerellik genel olarak köylülükle çok yakından ilgili. Ben de köylülüğün hızla, ama çok hızla aşılması gerektiğini düşünüyorum. Bundan sonra söylediğim ilmi filan değil; mesela folkloru bana soruyorsan, bence zararlı bir şey.

Katılımcı: Hocam, kültür, yaşam tarzımız değil midir? Nasıl yaşamak istediğimize ilişkin... Benim annem kola içmeyi bilmez. Ama yerel bir çorba onda apayrı bir yere

sahiptir. Şimdi yani evrenselleşme adına o insanı oradan çıkaracak mıyız? O bunu yaşamak istiyor.

Aydın Uğur: Buna bir itirazım yok. Ben yaşatmak için bir çaba göstermem, ama sen gösteriyorsan, ona da bir şey demem. Ama bana gelip soruyorsan, "yerel kültür için ne çaba gösteriyorsun efendi" diye, hiç bir çaba göstermem, zorla değil ya! Mesela folklor bunaltıyor, tekrar edici bir şey. Hiç bir açılım getirmiyor, üstelik baştan aşağı palavra. 1960'larda icat edilmiş bir şey. Uyanık, zevk sahibi birtakım hocalar onu var diye yutturdular. Mesela kadınlı erkekli folklor yapıyoruz. Nerede var, öyle bir şey yok.

Katılımcılar: Var Hocam, var!

Aydın Uğur: Tabii inanacaksınız, çünkü siz gördüğünüzden beri öyleydi. Kadın-erkek yanyana, haydi canım siz de! Sizin orası almış başını gitmiş, biz görmeyeli! Olur mu öyle şey yahu!

Katılımcı: Çerkezlerde var Hocam!

Aydın Uğur: Tamam, Çerkezlerde var. Buldunuz bir tane! Ama bakıyorsunuz, bütün ekipler kadınlı erkekli.

Katılımcı: Ama biz de de var.

Aydın Uğur: Siz hangisisiniz?

Katılımcı: Mardin.

Aydın Uğur: Hadi canım siz de!

Katılımcı: Siz ciddi misiniz?

Aydın Uğur: Vallahi ciddiyim, ciddiyim.

Katılımcı: İnanamıyorum.

Aydın Uğur: Ciddiyim. **(Diğerlerine)** Bakın, arkadaşımız diyor ki, Mardin'de oldum olası kaç göç yoktu, kadınlarla erkekler bir arada dans ederlerdi.

Katılımcı: Dans ederlerdi demiyorum, halay çekerlerdi diyorum.

Aydın Uğur: Halay da aynı şey! Mardin özelini bilmiyorum, ama pek inandırıcı gelmiyor.

Katılımcı: Hocam, eskiden de...

Aydın Uğur: Eskiden dediğin, 20 sene öncesi...

Katılımcı: Babaannemin yaşadığı zamanlarda.

Aydın Uğur: Şimdi orada dur! Dur senin çocukluğundan beri böyle, ama Cumhuriyet'ten sonra böyle. Folklorun iddiası şu: Kalû-beladan beri biz bunu yaparız diyor. Yok böyle bir şey. Anadolu'da bundan 100 sene önce, kadın erkek yanyana

halay ektirtmezler adama. Cumhuriyet geldikten sonra, okullarda folklor öğretildikten sonra, tabii... Ama o andan itibaren bir yalan söyleniyor, çünkü hepimiz medeni bir folklor eğitiminden geçmiş oluyoruz. Kadınlı erkekli, güzel güzel yerel danslarımızı yapıyoruz. Palavra bu. Papyon- kravatlarla fasıl okuyor, bizim millet. Bunların hepsi icat. Ama senin gördüğün, son 100 yıldır da böyle, doğru. Ama folklorun iddiası, "ben, eskiden beri zm, temel değerlerimi getiriyorum size".

Katılımcı: Hocam benim size bahsettiğim yerler dağ köyleri, belki bu insanlar folklorun ne olduğunu bile bilmiyorlar.

Aydın Uğur: Belki zel bir durum, ama Anadolu'nun geri kalan yüzde 99'unda yoktur. İsterseniz son bir şey söyliyeyim; folklor kültüre karşıdır deyip, bitireyim. Çok teşekkür ederim, sizi yordum.